

В. М. ДАВИДЕНКО, ад'юнкт

(Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВИНИКНЕННЯ У МОЛОДІ ПОТЯГУ ДО АЛКОГОЛЮ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 12, с. 82–84

Висвітлено основні проблеми сучасної молоді, що пов'язані з уживанням алкоголю. Розглянуто основні психологічні фактори в нашому суспільстві, що безпосередньо впливають на виникнення у молоді потягу до алкоголю.

Навряд чи знайдеться у сучасному суспільстві людина, яка не знає про шкідливість алкоголю. Проте він все ж приваблює людей, особливо молодих, стаючи згубним для багатьох з них.

Виникнення потягу до алкоголю передусім пов'язане з умовами життя людини.

Розглянемо соціальні умови, які можна розподілити на дві групи: *макро-* та *мікросоціум*. Перша група — це суспільство, в якому живе людина, включаючи його історичне минуле, мораль та моральні цінності, політичні та економічні проблеми, ставлення до дітей, сім'ї тощо. Друга група — безпосереднє соціальне оточення людини, тобто ті, з ким вона спілкується, від яких залежить, з якими дружить чи ворогує.

Історію розвитку нашого суспільства, в усякому разі протягом трьох-чотирьох останніх поколінь, важко назвати благополучною, позбавленою стресогенних факторів. І це не могло не вплинути на психічний стан людей. У свою чергу, рівень напруженості в суспільстві тісно пов'язаний з кількістю вживаного алкоголю. Невпевненість у завтрашньому дні, гострі соціальні конфлікти, необхідність вимушено міняти спосіб життя або місце проживання є потужними факторами, що штовхають людину до пияцтва. Ще більш негативним фактором є "хронічний" стресовий стан, коли люди розуміють, що жити так, як вони живуть, далі неможливо, і водночас вони неспроможні будь-що змінити, оскільки їхні дії жорстко регламентовані суспільством.

Коротко зупинимось на основних причинах, які є непрямыми стимулами вживання алкоголю населенням нашої країни. Це насамперед розбіжність

декларованих і реальних цінностей та ідеалів суспільства.

"Подвійна мораль", яка міцно вкоренилася в усіх соціальних сферах — від дитячого садка до найвищих інстанцій, є каменем спотикання в розвитку особистості. Усім добре знайома ситуація, коли дитині у школі кажуть одне, а вдома, та й в тій самій школі, вона бачить зовсім інше. Одні діти дуже легко засвоюють ці "правила гри": привчаються лицемірити, пристосовуватися, цинічно ставитися до інших людей та до будь-яких ідеалів і моральних норм, інші тяжко переживають, намагаються зрозуміти ті суперечності, з якими вони стикаються, і часто, не зумівши їх подолати, відмовляються взагалі від сприйняття соціальних норм ("правил гри"), протиставляють себе суспільству. Однак десь глибоко у підсвідомості в них назавжди залишається почуття чогось втраченого, яке переходить у комплекс неповноцінності. Цей комплекс людина або компенсує в асоціальній поведінці (злочинність), або "приглушує" за допомогою вживання психотропних речовин. Аналогічну реакцію викликає і нерівність людей у суспільстві — матеріальна, соціальна, політична.

Реальні ідеали і цінності останніх 30 років також сприяли поширенню пияцтва та алкоголізму. Просування по службі, особливо кар'єра керівного працівника (від найнижчої до найвищої ланки), було тоді неприпустиме без умінь організувати "шашлики", рибалку, полювання, де, природно, головною складовою на столі були спиртні напої. Оцінка роботи керівника підприємства, установи, колгоспу звичайно залежала від того, наскільки

добре йому вдалося “прийняти та пригостити” вищих товаришів. Такий стиль поширювався і на інші виробничі стосунки: перевіряючі, начальники та підлеглі — всі використовували алкогольні напої як “соціальне мастило”. Звідси масове переконання — “зараз усі п’ють”.

Наступний фактор — неможливість задоволення *потреби в персоналізації*. Цей фактор, тобто потреба бути особистістю, є базисним, суто людською потребою. Необхідною умовою її задоволення є свобода. Адміністративно-командна система, що є різновидом тоталітарного суспільства, виключала можливість вільного розвитку особистості, творчої ініціативи, різноманітності шляхів самореалізації. Людина, яка із самого народження змушена була жити в рамках жорсткої регламентації поведінки, від якої вимагалось перш за все уміння підкорятися і виконувати вказівки, не розмірковуючи, вірити в те, що “заведено”, а не дошукуватися істини, не вміла і не могла задовольнити потребу в персоналізації. Ця потреба або згасала, поступаючись місцем гіпертрофованим нижчим потребам, або викривлялася у псевдопотребам. Люди, в яких ця потреба наперекір умовам макросоціуму все ж формувалася (під впливом мікросоціуму), стикаючись з жорсткою реальністю життя, потрапляли у кризову ситуацію, що нерідко призводило їх до вживання алкоголю.

Неможливість задоволення потреби в персоналізації значною мірою обумовлена зниженням культурного рівня людей і престижу освіти в нашій країні. Починаючи з тих часів, коли поняття “інтелігенція” узгоджувалось зі словом “гнила”, через роки репресій, коли “інтелігент” і “ворог народу” були майже синонімами, і закінчуючи боротьбою з дисидентами, які вийшли з цього середовища, в масову свідомість підсвідомо впроваджувалось нехтування культурою, духовним багатством.

Економічним підкріпленням процесу деградації суспільної свідомості є той парадокс, що люди з вищою освітою отримують за кваліфіковану працю меншу платню, ніж люди без спеціальної освіти, які виконують роботу нижчої кваліфікації. Це призвело до того, що мислячі, освічені, висококультурні люди виявилися ніби не потрібними суспільству. Їхні професії стали неprestижними, а внаслідок цього і освіта втратила свою цінність. Тому серед молоді та підлітків поширеним є нехтування навчанням, втрата інтересу до науки, літератури, мистецтва. Усі види її форми дозвілля, які вимагають напруження розуму та душі, знецінювалися, поступаючись місцем лінощам, бездум-

но розважальному стилю гаяння часу. Зараз серед молоді усталилося уявлення, що у вільний час немає чим зайняти себе, що “все набридло, скучно”, і внаслідок цього виникає потреба (вже потреба!) в нових гострих відчуттях, штучних способах зміни свідомості.

Серйозним фактором, що впливає на збільшення випадків уживань алкоголю, було також зниження цінності сім’ї, девальвація значущості родинних стосунків. Ідеологія та пропаганда тривалі роки привчали людей до думки, що найголовніше — виробничі показники, а не виконання ролі батька чи матері, чоловіка або жінки. Особливо негативно далось взнаки нав’язування як престижного взірця образу жінки — ділової, емансипованої, такої, що зробила блискучу кар’єру, з різко вираженими чоловічими рисами характеру.

Знецінювання ролі батьків як суспільнозначущої та державно важливої функції, прагнення переорієнтувати спрямованість та інтереси жінки з сімейних на виробничі — усе це виявилось однією з основних причин дестабілізації сімейних стосунків. Поєднання цих факторів з важкими матеріально-побутовими умовами життя, нерозв’язаними житловими проблемами призвело або до розпаду багатьох сімей, або до встановлення в них вороже-конфліктних взаємин. Несприятливий психологічний клімат у сім’ї, у свою чергу, став потужним стресогенним фактором, який спонукав людей до вживання психотропних речовин.

Масова урбанізація населення, яка відбувалася в останні 15–20 років, посилила негативний вплив факторів, наведених вище. Люди, які приїхали із села в пошуках добре оплачуваної роботи та нормальних умов життя, часто відчували себе непотрібними, невлаштованими, зайвими. Цей психологічний дискомфорт поглиблювався втраченою соціальною контролю (який є дуже значущим в селі та служить потужним регулятором поведінки), різкою зміною способу життя, звичних обставин. Норми поведінки, звички, інтереси, моральні цінності, засвоєні з дитинства, в місті стали недоречними. Відмовляючись від притаманного їй стилю життя, людина ставала безособистісною, втрачала свою індивідуальність, самотність. Це викликало тривогу, острах, депресію. Проте зазначені переживання викликає не тільки урбанізація. Соціальні та економічні умови життя в сучасному суспільстві досить складні та суперечні, що зумовлює поширення алкоголізму.

Фактори, що спричиняють потяг до вживання алкоголю, діють не безпосередньо, а по-різ-

ному відбиваючись на психіці людини. Об'єднує їх в єдине ціле атмосфера напруженості, що супроводжує кожен день життя. Ця атмосфера впливає, у свою чергу, на інтенсивність і розміри пияцтва в суспільстві; тому можна сказати, що кількість випадків захворювання на алкоголізм є індикатором соціального благополуччя суспільства.

Таким чином, проблема виникнення адиктивної поведінки у молоді існує, і вирішувати її потрібно на державному рівні.

Література

1. *Амеронген Б. В.* Алкоголь і наркотики. — К., 2000. — 13 с.
2. *Воронович Б. Т.* Алкоголізм: природа, лечение, выздоровление. — М.: Информ-12, 1999. — 49 с.
3. *Максимова Н. Ю.* Психологія адиктивної поведінки. — К., 2002. — С. 15–21.
4. *Максимова Н. Ю., Толстоухова С. В.* Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді. — К., 2000. — С. 11–15.